

Ірина ТРУБАВІНА

професор кафедри спеціальної педагогіки,
доктор педагогічних наук, професор

Олександр ЧЕРЕДНИЧЕНКО

професор спеціальної кафедри №1
Інституту підготовки
юридичних кадрів для СБУ,
кандидат економічних наук, доцент

Дмитро КУЛИК

т.в.о. першого заступника
Інституту підготовки юридичних кадрів
для СБУ Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

**ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ ОСВІТУ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І В МИРНИЙ ЧАС**

У законі «Про освіту» зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Це означає, що розвиток через цінності і компетентності – мета освіти і замовлення українського суспільства. Компетентності замірюються за допомогою ЗНО, мультипредметного тесту, ДПА, іспитів, заліків тощо. Вони чітко визначені за групами і обмежені формуванням у часі за освітніми програмами, дисциплінами, термінами їх вивчення.

Щодо цінностей складніше. Вони не заміряються балами, а, як результат виховання, можуть бути віддаленими у прояві у часі, нерівномірно формуватися, вимагати різного часу на їх формування тощо. Цінності не зазначаються в атестаті про закінчення закладу освіти. Але це не означає, що їх не треба формувати і враховувати при плануванні роботи. Цінності відбивають діяльнісно зацікавлене ставлення людей до явищ дійсності, відображають, заради чого діє людина, чому вона присвячує свою діяльність. За ними можна спрогнозувати життєвий вибір людини, її поведінку. Наразі в

їх формуванні і складі з'явилися нові акценти, зумовлені війною. Сьогодні найголовніша цінність – це людина, її життя, свобода, права, освіта, демократія, вибір і відповідальність у контексті незалежності країни. Європейські цінності як вибір українців стали їхніми національними інтересами, а отже, і складовою національної безпеки [1; 2]. Саме прагнення нашого народу, молоді до європейських цінностей, європейський вибір стали приводом для війни в 2014 р. До національних інтересів належать і традиційні українські цінності нашого народу, на яких ми виховуємо дітей і молодь, здійснюємо соціальне виховання суспільства. Їх відбито в традиціях, культурі, фольклорі, історії, побуті тощо.

Освіта як інституція вирішує проблеми як окремої людини, так і суспільства та державного замовлення – яка людина потрібна нашому суспільству для задоволення його потреб і вирішення проблем, таку і виховуємо та навчаємо через систему освіти.

Виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу у закладах освіти, він має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципах, визначених Законом України «Про освіту». Сьогодні цей перелік необхідно доповнити в законодавстві про освіту переліком європейських цінностей, що дозволить чіткіше планувати виховну роботу в закладах освіти і заходи різних етапів виховання для дітей і молоді різного віку.

Загальнолюдською цінністю є добро. Добро та зло – це категорії, що означають, з одного боку, необхідне, те, що повинно бути, моральне, з іншого – негативне і аморальне у вчинках і мотивах людей, в явищах діяльності. Добро є критерієм оцінки найрізноманітніших вчинків. Моральний образ зла характеризується порушенням суб'єктом зла порядку й міри узгодженості з іншими рівнопорядковими йому одиницями; зосередженістю на собі; самоствердженнями всупереч іншим і за рахунок інших [3]. Приклади прояву цінностей добра і зла спостерігаємо під час війни щоденно. Цінність життя на практиці реалізується через забезпечення життя, базових потреб людини (житло, їжа, безпека), інших прав і свобод, поліпшення якості життя населення. Цінність свободи означає те, що кожна людина, сім'я має право на свободу вибору способу життя, воювати чи турбуватися про сім'ю, на вибір місця проживання (внутрішнє переміщення, за кордон, залишитися в зоні бойових дій тощо). Соціальна справедливість – це задоволення первинних потреб людини і справедливий розподіл матеріальних ресурсів, це засіб захисту від пригнічення і збереження людської гідності.

Сьогодні виховуємо перш за все суб'єктну особистість, яка здатна жити в суспільстві і для нього, захищаючи його інтереси, а також у взаємодії з іншими, не дозволяючи порушувати свої права та законні інтереси.

Суб'єктність – це і мотивованість, і свідомість, і прийняття рішень вкупі з відповідальністю за них. Саме суб'єктність відрізняє наших військових на полі бою. Сьогодні українці мають найбільшою цінністю свою країну, яку захищають. Навала об'єднала країну і зробила її єдиною. Тому виховання дітей та молоді як українців є завданням важливішим за патріотичне виховання. Це є основою для формування у них української ідентичності, відчуття себе як українця в умовах, коли окупанти хочуть знищити українців як націю. Українська свідомість є важливою для розуміння, заради чого війна, вона являє собою певну форму національного спротиву. Свідомість – це цінності, принципи, ідеали, норми [3].

Категорію «українська ідентичність» вивчають різні науки. Сутність ідентичності полягає в тому, що це емоційне та суб'єктивне відчуття приналежності конкретної людини до певної нації, незалежно від наявності громадянства. Тому українці можуть бути і в діаспорі, і в Україні, і жити будь-де. Ідентичність – це якість особистості. А з точки зору педагогіки всі якості формуються в тій діяльності, яку людина здійснює. Тому стати українцем, дивлячись на війну, лежачи на дивані в Австралії чи десь за кордоном, неможливо. Потрібна реальна різноманітна діяльність щодо допомоги Україні. І її треба організовувати. Через освіту – кожного дня спілкуючись із дітьми та їхніми батьками, через волонтерство, ЗМІ тощо у межах суспільно-орієнтованого виховання і навчання [4]. Це підтверджують і класичні наукові роботи щодо етапів виховання – від формування свідомості і переконань, мотивації до формування досвіду національно-патріотичної поведінки і на цій основі – необхідних якостей, потім – стимулювання і корекція цього досвіду, стимулювання до самовиховання в цьому напрямі, коли люди можуть звертатися за допомогою в певних питаннях і займаються патріотичною діяльністю самі. Питання національної ідентичності є невід'ємною прерогативою сфери державного суверенітету. Воно не може бути предметом будь-якого узгодження на міжнародному рівні. А тим більше за умов російської агресії, коли наратив спільності історичної долі стає першорядним для національної безпеки України. Зазначимо, що до війни традиційно українську ідентичність формували через мову, культуру, історію, традиції, цінності. І цінності були різними за переліком, кількістю, важливістю, рівнями – в Українській хартії вільної людини, системі цінностей О. Вишневського, в законодавстві про освіту тощо. Сьогодні ж найбільш постраждали від агресії рф російськомовні регіони України масово переходять на українську мову за власним бажанням.

Ідентичність визначалася раніше за допомогою запитань «Ким ми були?», «Ким ми є?», «Ким ми прагнемо бути?», і перше запитання традиційно пов'язувалося з історією козацтва. Сьогодні важливо, що всі усвідомили, ким ми є. Українцями. Проте не менш важливим є, ким ми будемо – або будемо українцями, вільними і незалежними, або взагалі не будемо. Великі переселенські країни формували ідентичність громадян

надетнічними цінностями, важливими для всіх – добробут, безпека, якість життя, демократія тощо. Спільне бачення перспективи сьогодні важливіше за те, ким ми були і які сутички мали в минулому.

Війна об'єднала всіх українців в єдину країну. Єдина соборна Україна як національна ідея сьогодні стала реальністю задля перемоги, незалежності, європейського вибору.

Список використаних джерел

1. Trubavina I., Cherednychenko O., Oliinyk N., Nedria K. Justification of the Educators' New Professional Functions under the Conditions of Martial Law. *Educational Challenges*. 2022. Vol. 27, Issue 2. P. 199–215. URL : https://educationalchallenges.org.ua/index.php/education_challenges/article/view/108/74.
2. Трубавіна І. М., Недря К. М. Україноцентризм як основа науково-педагогічних досліджень і педагогічної діяльності. *Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст : матеріали Міжнародної науково-практ. конф.* (м. Тернопіль, 09-10 черв. 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 46–48.
3. Трубавіна І. М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з сім'єю : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05. Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2009. 44 с.
4. Трубавіна І. М. Можливості суспільно-орієнтованого навчання в національно-патріотичному вихованні. *Службово-бойова діяльність Національної гвардії України: сучасний стан, проблеми та перспективи : зб. тез доп. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 25 берез. 2021 р.). Харків, 2021. С. 90–91.

Андрій УГРІН

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

к. психол. н., доц. Інна ШИНКАРЕНКО
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ШИРОКОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Внутрішньо переміщені особи – це люди, які були змушені залишити власні домівки через збройний конфлікт, насильство, природні катастрофи та інші небезпечні ситуації. Це величезна група людей, які щодня стикаються зі складнощами в адаптації до нового життя, в тому числі й психологічними проблемами. У зв'язку зі зростаючою кількістю внутрішньо переміщених осіб в Україні питання їхнього психологічного благополуччя стає дедалі актуальнішим. Інтеграція в нову спільноту, відновлення зв'язків з родиною та друзями, перетворення нового місця перебування на справжній дім – все